

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 1
2017

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 1
2017

СИСТЕМАТА ОТ КОМПЕТЕНТНОСТИ В 1- 4. КЛАС И СПЕЦИАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ (В КОНТЕКСТА НА ИКТ)

ВИОЛЕТА ИВ. КЮРКЧИЙСКА

*Violeta Kyurkhiyska. THE SYSTEM OF COMPETENCES IN 1. - 4. CLASS
AND THE SPECIAL EDUCATION*

Резюме: *Компетентностният подход съдейства за постигане на целите на предучилищното и училищното образование, като създава условия за развиване на способността за социализация, която е водеща в специалното образование. Ако компетентностите в областта на българския език и литература са основа за формиране на останалите в системата от компетентности в 1. – 4. клас, то дигиталната е ключова.*

Abstract: *The competency approach helps to achieve the objectives of pre-school and school education by creating the conditions for developing the capacity for self-expression and socialization that are leading in special education. If the competencies in the field of Bulgarian language and literature are the basis for forming the others in the system of competences in 1. - 4. class, so the digital is key one.*

Ключови думи: *компетентностен подход, компетентности, специално образование, начално училище*

Key words: *competent approach, competencies, special education, primary school*

Всеки етап от общественото развитие поставя своите изисквания към онези, които са отговорни за формиране на личността - двигател на прогреса. Ангажираните с възпитанието, образованието и обучението на децата – богатството на една нация (което респективно поставя в тази категория всички разумни хора) е необходимо да търсят пътища и средства за успеха

им. А как се измерва той?! Един от многото отговори на въпроса е този на Гари Стейджър : „По това какво могат да правят децата - с ума си, с ръцете си. По това дали са щастливи, дали могат да се грижат за себе си. Дали намират смисъл, радост и цел в това, което правят¹.

Отговор, който би трябвало да провокира всички участници в образователно-възпитателния процес. Отговор, който поставя необходимостта от преосмисляне на методите и средствата на обучение, на подходите за работа. *Такъв подход, който дава възможност за успешна личностна и професионална реализация е компетентностният.*

Компетентностният подход се определя като основополагащ за новата образователна парадигма. В Закона за предучилищно и училищно образование е заложена необходимостта от „придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности²”. Като променлива величина „в тях се отразява стремежът да се отговори на тенденциите в развитието на науките и на промените в социокултурната действителност. От функциите, които искаме да реализираме, се ръководим при обосноваване на съдържанието, принципите, технологията, критериите за оценяване на ефективността, системата на контрол и пр.” Те са в основата на определяне на „*подход*, схващан като главно направление, което определя стратегията в действията на учителя и учениците на определен етап от развитието на обучението по български език³” (в случая се излиза от рамките на обучението по български език).

Компетентностният подход поставя необходимостта от практическото прилагане на овладените знания. По този начин се повишава качеството на образованието. Така знанията за езика, както и комуникативно-речевите умения, които са в основата на способността за общуване, ще намерят

1

http://www.capital.bg/specialni_izdaniia/obrazovanie/2017/05/05/

2

Закон за предучилищното и училищното образование Обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г. Чл.5. (1)

³ Димчев, К. Функции на обучението по български език. СП. Български език и литература (електронна версия), 2009, № 2

своето проявление при формиране на останалите ключови компетентности у обучаваните. Не случайно на своя първи етап⁴ от развитието си, компетентностният подход намира приложение в езикознанието. По-късно понятието компетентност разширява обхвата си и се диференцира на различни видове. Той измества знаниецентристкия подход⁵, определящ езиковите знания като основно средство за постигане на образователните цели и омаловажаващ потребността от личностна изява на обучаваните. *Компетентностният подход съдейства за постигане на целите на предучилищното и училищното образование, като създава условия за развиване на способността за себеизява и социализация, които са водещи в специалното образование. У учениците не се натрупват самоцелно езикови знания, а се изграждат умения за адекватно общуване в различни комуникативни ситуации. Така потребността от езикова подготовка е осъзната и мотивирана. Резултат от езиковото обучение не са вече знанията, а способността за правилното им използване при участие в речеви акт, което е определящо за деца с комуникативни нарушения.*

Компетентностният подход е част от реформата в образованието. Реформа, свързана с превръщането на българското училищно образование в модерно, достъпно и качествено. Реформа, която въвежда Държавен образователен стандарт (ДОС) *Приобщаващо образование*, който е резултат от необходимостта *специалното образование* да създава условия за формиране на морална, творческа и автономна личност, способна да се реализира пълноценно. Нещо повече – образование, достъпно за всички, адаптирано към нуждите на съвременните социални реалности. Законът за предучилищно и училищно образование от 2016 година дефинира проблемите на специалното образование в контекста на тенденциите на европейската модернизация в образованието за масовост, откритост, хуманизация, демократизация. С Наредба на МОН⁶ се уреждат обществените отношения, свързани с осигуряване на приобщаващото образование на децата и учениците в системата на предучилищното и училищното образование, както и с организацията и

⁴ Вацов, С. Предизвикателствата на компетентностния подход . <http://четвърта-власт.онлайн/2015/08/30, 2015>

⁵ Димчев, К. От Знаниецентристки подход към компетентностен подход на знанията по български език. Електронно списание LiterNet, 30.04.2011, № 4 (137)

⁶ Наредба на МОН за приобщаващо образование, Обн. ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г.

управлението на процеса на предоставяне на подкрепа за личностно развитие. Наредбата за приобщаващо образование е в подкрепа на всеки ученик – както към изоставащите ученици и тези със специални образователни потребности (СОП), така и към надарените. „Приобщаващото образование (Чл. 4. ал.1 Наредба за приобщаващото образование) е процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността.” Според същия член (41), т. 5 се подsigурява „равнопоставеност и недопускане на дискриминация при провеждане на предучилищното и училищното образование, гаранции за които са създадените условия за обучение на всички деца и ученици *заедно*, независимо от трудностите и различията, които може да възникнат в процеса на ученето и научаването и при участието им в дейността на детската градина или училището”.

Тенденцията за приобщаването на децата със специални нужди в българското училище, предвиждането на *съвместно* обучение на всички ученици предполага адекватна професионална квалификация на учителите. Ако ученикът е този, в името на когото се извършва реформата, то учителят е този, който я извършва. Характерът на съвременната специално-педагогическа парадигма разширява кръга на участниците в корекционно-възпитателния процес⁷. Каузата *специално образование е екипна работа* от: *начален учител*, който съвместно с предвидените длъжности според Наредбата⁸ за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти *„ресурсен учител”* (чл.4, (3)) *„психолог”* (чл. 11. (1)) и *„логопед”* (чл. 13. (1)). Всеки от тях има своите функции, регламентирани в цитирания нормативен документ.

⁷ Жеков,Ж. Термини и понятия в специалната педагогика. Университетско издателство,Шумен, 2010

⁸ Наредба № 12 на МОН за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти Обн. ДВ, бр. 75 от 27.09.2016 г

Защо е поставен в центъра на образователно-възпитателния процес началният учител? Защото той е първият, който посреща детето в училище, той е този, който поставя началото на училищното образование. Без да се омаловажава ролята на специалните педагози – логопеди, ресурсни учители – началният учител, в качеството си на класен ръководител, има и допълнителните функции⁹, свързани с: формиране на умения за работа в екип и за изграждане на позитивен организационен климат, като поощрява уменията на учениците за общуване и за интегриране в училищната и социалната среда; правила за поведението на паралелката, съобразени с Етичния кодекс на училищната общност съвместно с учениците; информиране на родителите за:

- програмната система, по която работи училищният учебен план, по който се провежда обучението в училището, седмичното разписание и възможностите за избор на допълнителни форми на педагогическо взаимодействие или на занимания по интереси;
- успеха и развитието на децата им в процеса на обучение, възпитание и социализация, за спазването на правилата в училището и на Етичния кодекс с цел приобщаване към училищната общност;
- възможностите и формите за обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие на детето или ученика, за определения график на допълнителното обучение и на допълнителните консултации по учебни предмети, за предлаганите занимания по интереси;
- допуснати отсъствия и възникнало проблемно поведение с цел набелязване на мерки за преодоляване.

Началният учител съвместно със специалните педагози определя конкретните образователни цели на учениците със специални нужди за всяка учебна или образователна единица. В тази връзка е необходимо познаването на ключовите компетентности в 1-4. клас, които са залегнали във всички учебни програми и са продиктувани от използването на компетентностния подход.

⁹ Пак там

В учебните програми по всички предмети в начален етап на основно образование, е посочена възможността за формиране на **съвременните ключови компетентности**¹⁰:

- ✓ компетентности в областта на българския език;
- ✓ умения за общуване на чужди езици;
- ✓ математическа компетентност и основни компетентности в природните науки и на технологиите ;
- ✓ дигитална компетентност ;
- ✓ умения за учене;
- ✓ социални и граждански компетентности ;
- ✓ инициативност и предприемчивост ;
- ✓ културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество;
- ✓ умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт.

За тяхното формиране съдейства обучението по всички учебни дисциплини, но **водеща е ролята на обучението по български език, произтичаща от комуникативната му ориентация**¹¹. Функциите по останалите предмети са с общодидактическа стойност, която е с информативен и конструктивен характер, докато специфичните за езиковото обучение функции развиват комуникативноречевата компетентност на учениците. Последната има отношение към специфичните трудности на учениците, които са резултат от особеностите в развитието на висшите корови функции: гнозис, праксис, памет, мислене, кодиране и декодиране на информация, речта.

За основни в обучението по български език се определят **комуникативноречевата компетентност**¹², **езиковедската компетентност и културологичната компетентност, като първата е цел на езиковото обучение в 1-4. клас**. Спецификата на комуникативноречевата компетентност изисква чрез прилаганите учебни похвати образователният процес "да се

¹⁰ Учебни програми за начален етап на обучение, <http://minedu.government.bg/?go=page&pageId=1&subpageId=28>

¹¹ Кюркчийска, В. Информационните технологии в обучението по български език в 1.–4. клас, Университетско издателство, Шумен, 2017

¹² Димчев, К. От Знаниецентристки подход към компетентностен подход на знанията по български език. Електронно списание LiterNet, 30.04.2011, № 4 (137)

доближи" до реалното речево общуване: да се представят типични ситуации, в които се изпълняват комуникативни роли, близки до всекидневния живот на подрастващите¹³.

Какво по-близко до детето на XXI век от информационните и комуникационните технологии (ИКТ) ? Компютърът или лаптопът, таблетът или смартфонът са необходимост, без която съвременните ученици не могат. Чрез тях те общуват, чрез тях те участват в речеви акт, за което освен *дигитална компетентност* им е нужна и *комуникативна*. Често първата е на по-добро равнище от умението за общуване. Интересът към информационните технологии и потребността за общуване чрез тях е възможност, от която преподавателят може да се възползва в часа по български език. Така приятната и любима дейност ще се трансформира в учебна, като се разчупят стереотипите на преподаване. Чрез нови или по-различни обучаващи стратегии ще се създадат условия за формиране на *комуникативноречева компетентност* у учениците от начална училищна възраст. С оглед на мотивираността, целенасочеността, информираността и съдържателността на речевата дейност, както и на редица дидактически и съвременни принципи, свързани с личностно-ориентирания характер на образователния процес, обучаващият прилага богат арсенал от средства, какъвто в случая е компютърът, за повишаване на ефективността на обучението¹⁴.

Всяка от компетентностите има своето място и определящо значение за формиране на учениковата личност, което не е предмет на настоящото изложение. Интересът в случая е насочен към пътищата за овладяването им от деца със специални нужди. Системата от компетентности поставя въпроса за необходимостта от прилагане на интерактивни методи, които ще обезпечат процеса на формирането им. В тази връзка ИКТ максимално създават условия за прилагане на иновативни подходи в организацията на практически ориентираното обучение. От една страна те са продукт на развитието на техническия прогрес, от друга – са средство за общуване, което е необходимо условие за социалното и културно

¹³ Димчев, К. От Знаниецентристки подход към компетентностен подход на знанията по български език. Електронно списание LiterNet, 30.04.2011, № 4 (137)

¹⁴ Кюркчийска, В. Информационните технологии в обучението по български език и литература в 1.– 4. клас, Университетско издателство, Шумен, 2017

възпроизводство на човека, за формирането на неговите специфични социални потребности. Ролята на ИКТ за формиране както на **компетентностите в областта на българския език**, така и на останалите в системата от такива, поставя на второ място по важност **дигиталната компетентност** на обучаваните. Специалистите по чужди езици веднага ще могат да опонират с тезата, **че уменията за общуване на чужди езици** са гарант за работа с дигитални устройства. Неоспорим факт, резултат от разработените софтуери, в които команди и дейности се изпълняват в менюта на чужд език. **В тази връзка е неуместно подреждането на компетентностите по степен на важност**. Всички те взаимно се допълват и имат своето отношение към цялостния процес на формиране на личността. Процес, в който **дигиталната компетентност е ключова**. Нейната значимост (поставена на второ място по важност след компетентностите по български език), **произтича от факта, че чрез нея се овладяват останалите компетентности**¹⁵. Владееенето и ползването на ИКТ е съществен елемент от **функционалната грамотност** на всеки човек, необходимо условие за неговата лична и професионална реализация и израстване. Именно от училището се очаква да осигури формирането на информационната компетентност у младите хора, а това ще стане, ако то се превърне в модерна институция, която обучава със съвременни методи и средства.

Конструктивизмът в педагогиката налага становището, че ученето не е просто получаване, натрупване и преработване на информация, а активен процес, при който личността конструира индивидуален познавателен образ на действителността. От тази гледна точка целта на обучението не е само да даде на учениците повече информация, а да подпомогне процеса на когнитивното им развитие, т.е. изграждането и реструктурирането на познавателните структури. Това се постига като се гради комплексна учебна среда, в която учениците придобиват нов социален опит. Чрез използването на ИКТ в обучението **социалните взаимодействия** са не просто подкрепящ, а съществен компонент в когнитивното развитие. Така се съдейства за формиране на **социалните и граждански компетентности** у учениците. Езикът е основно средство за социализиране на

¹⁵ Кюркчийска, В. Информационните технологии в обучението по български език и литература в 1.–4. клас, Университетско издателство, Шумен, 2017

личността. В излагането на собствена позиция по дискутиран проблем стои умението за съставяне на текст, което е резултат от комуникативноречевата компетентност. С нея са обвързани и уменията за съставяне на диалози, както и използването на речев етикет, които от своя страна са израз на социокултурна компетентност. Всички те имат особено място в специалното образование.

В софтуерна среда знанията се овладяват трайно и функционално, предложени са в близък до живота на учениците практически и социален контекст, а ученето се характеризира с *осъзнатост на намеренията и съзнателна мотивация*. За да осигури това, от учителя се очаква да прилага такива технологии и алгоритми на работа, които подпомагат възприемането и разбирането от учениците. Една от тях се свързва с е-обучение, защото работата с ИКТ дава възможност за осъществяване на *интерактивност* в обучението (отличителна черта на конструктивизма и компетентностния подход). Терминът „*интерактивна система на учене*” се използва за характеристика на многобройни учебни ситуации, при които се обменят различни типове знания и информация между комуникиращи партньори, включени в един вид диалогов процес¹⁶. Популярни са *две интерактивни системи за учене: ориентирани към хората (human centered) и основаващи се на технологиите (technology based)*. *Ориентираната към хората* система се базира на различни релации между хора, събрани заедно в една учебна зала с цел улесняване на учебния процес (процеса на обучение). *Технологично базираната* система разчита на взаимодействието между учащите се (с или без обучаващ) и различните технически средства.

Използването на ИКТ за целите на *специалното образование* е мотивирано и от възможностите, които се създават за *учене чрез сътрудничество (cooperative learning)*¹⁷. За него е характерно използването на методи на обучение, които са познати отдавна (метод на проектите, проблемно обучение и др.), но те се прилагат по специфичен начин, като се насърчава сътрудничеството между учениците в групата. В тази връзка приобщава-

¹⁶ http://teacher.bg/cs/blogs/kr_bozhinov/archive/2007/10/15/1824.aspx

¹⁷ Направление в съвременната американска педагогика, което се развива особено в последното десетилетие. Според С. Кегън - основоположник на идеята за учене чрез сътрудничество, целта е да се съчетае груповата организация на обучението с индивидуализацията.

щото образование, което определя *заедното* учене като приоритет, ще бъде реализирано. Компютрите и информационните технологии осигуряват подходящи условия за това, защото те разчитат на индивидуалните характеристики на учениците при работа с тях, както и на ученическата самостоятелност, но ориентирана към сътрудничество; на комуникативните и организаторски умения на обучаваните, на тяхната креативност. Така децата без затруднения ще подпомагат тези със специфични нужди. Първите имат потребността да изявят своите умения, а вторите - необходимостта от разбиране и съдействие при преодоляване на затрудненията. По този начин се провокира активността и мотивацията както при едните, така и при другите ученици (деца без затруднения и със специални нужди).

Този процес на взаимно допълване се проявява и при формиране на компетенциите *инициативност и предприемчивост*. Стремещт към полезност и отговорност за поведението на другите у децата без затруднения, е целесъобразно да се насочи по посока на общуването с децата със специални нужди. Използването на информационните технологии е повече от подходящо, тъй като точно при работа с тях учениците не се отказват докато не получат отговор, докато не разрешат проблема. Тази провокативност на електронната среда подпомага максимално работата при деца със специални нужди, при които липсата на инициативност, както и бързото отказване от дейност, с която не могат да се справят е проблем. Така се провокира любознателността им и те се мотивират да вървят напред.

ИКТ създава условия и за прилагане на метакогнитивния подход в преподаването, чрез който вниманието на учениците се насочва към процеса на собственото им учене на базата на *рефлексия и анализ*. Процес, който създава условия не само за осъзнаване на себе си, но и на въздействие на върху себе си¹⁸. Работата с нещо познато, каквото е компютърът в случая, дава възможност на децата със специални нужди да осмислят собствената си дейност и преценят поведението си. В резултат на това те конструират общуването си с околните като вземат правилните решения продиктувани от реакцията на околните. Разумният избор на действие е повлиян от анализа на собственото поведение.

¹⁸ Славин,Р. Педагогическа психология. Наука и изкуство, София,2014

Рефлексията и анализът са в основата на формиране на **уменията за учене** – една от компетентностите в 1-4 клас. В специалното образование тези умения имат определящ характер за личностното развитие на децата в процеса на обучение, възпитание и социализация. Те са свързани с търсенето на информация, нейното селектиране и обобщаване съобразно поставената задача, както и с откриване на грешки в собствен и чужд текст. Тези от уменията, които имат отношение към обучението по български език¹⁹ са: *работа с информационни източници, работа с речници и работа в екип*²⁰. Основен източник на информация е *учебникът*, който освен на хартиен носител е и в електронен вариант. Алгоритъмът за работа както с единия, така и с другия е аналогичен, като се цели провокиране на самостоятелност, в резултат на която се формират умения за самоосведомяване²¹. Възможност за това дават рецептивните умения на учениците, които позволяват правилното ориентиране в представения в учебника текст. Тези текстове могат да бъдат както художествени, така и научно-популярни. Чрез последните се съдейства за формиране на основните **компетентности в областта на природните науки**. Рецептивните умения, върху които се работи в часа по български език, позволяват възприемането на научната информация – факт, определящ значимостта на компетенциите в областта на българския език. Целесъобразно е в часа по български език да се работи с текстове от учебниците по предмети от тази културно-образователна област. По този начин (чрез интегративните връзки) ще се формират компетентности, които обезпечават цялостния процес на обучение.

Работата с *речници* също е подпомогната от ИКТ. Много от децата не притежават въпреки видове речници, но... всички (почти) имат Интернет. Интернет има и в училище, където също няма налични речници. Използването му улеснява работата с речник, като се спазва инвариантният алгоритъм²² за работа с него и в електронна среда. Целесъобразно е предлагането на полезни интернет-адреси за ползване на речници, които

¹⁹ Вече бе коментирана водещата роля на компетентностите в областта на българския език, както и отношението им към специфичните обучителни трудности

²⁰ Георгиева, М. и колектив. Обучението по български език и литература в началното училище, 2013

²¹ Пак там

²² Георгиева, М. и колектив. Обучението по български език и литература в началното училище, 2013

учениците самостоятелно могат да ползват при нужда както в училище, така и вкъщи.

Безспорен факт са неограничените възможности, които дава Интернет по отношение на работа с информационни източници. Правилата за безопасното му използване е приоритет в работата на учителя. Те са продиктувани от мерките за сигурност и освен в сайта на Държавната агенция на закрила на детето²³, трябва да присъстват и във всяка класна стая (не само компютърен кабинет).

Възможностите, които предоставят ИКТ при изработването на мултимедийни проекти по зададени теми (опазването на околната среда, любимия спорт, здравословното хранене, начин на живот и др.), съдействат за формиране на *умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт*. Комбинирането на различна по вид - текстова, графична, аудио, анимация и видео в електронна среда, освен че дава по-големи възможности за представената проблематика, но и провокира интереса. Наличието на софтуерни решения свързани с двигателната активност на децата подпомагат специалното образование.

Работата в екип е тясно свързана с *културната компетентност и умения за изразяване чрез творчество*. Сценичното представяне на литературни и фолклорни произведения на различни култури е екипна работа. Мултимедийните проектори допълват режисурата. Изготвянето на афиш от децата с изявени способности в областта на изобразителното изкуство е не само начин за творческа изява, но и възможност на децата със специални нужди да се социализират. Музикалното оформление на едно сценично представление е силно подпомогнато от ИКТ. Работата с колекции от костюми и създаване на собствени по даден модел в електронна среда улесняват учениците. Изработването на илюстрации, като се използва галерия с образи е в услуга на онези от учениците, които имат затруднения при създаване на графични изображения. Анимацията, която има атрактивен характер, може да се постигне единствено с ИКТ. Децата със специфични обучителни трудности често имат развити специални способности, които им позволяват активно да се включат в този вид дейности.

²³ <http://sacp.government.bg/bg/za-deca/decata-v-informacionnoto-obshestvo/>

Провокирането на интереса на обучаваните е първата крачка в процеса на общуване с тях и условие за постигане на поставените цели. Начин за неговото обезпечаване е включване на дейности, които съответстват на потребностите на учениците, каквито в случая са познатите и предпочитаните при работа с ИКТ. Нещо повече – чрез използването на електронна среда за работа ще се постигне активност във взаимодействието - характерно за интерактивността, която е необходима за реализирането на компетентностния подход. Той предполага овладяване на системата от компетентности в началния етап на образованието, които са залегнали в учебните програми и са път към успеха на учениците.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Вацов, С.* Предизвикателствата на компетентностния подход . <http://четвърта-в-ласт.онлайн/2015/08/30>, 2015.
2. *Георгиева, М. и колектив.* Обучението по български език и литература в началното училище, 2013.
3. *Димчев, К.* Функции на обучението по български език. СП. Български език и литература (електронна версия), 2009, № 2.
4. *Димчев, К.* От Знаниецентристки подход към компетентностен подход на знанията по български език. Електронно списание LiterNet, 30.04.2011, № 4 (137).
5. *Жеков, Ж.* Термини и понятия в специалната педагогика. Университетско издателство, Шумен, 2010.
6. *Закон* за предучилищното и училищното образование Обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г. Чл.5. (1).
7. *Кюркчийска, В.* Информационните технологии в обучението по български език и литература в 1.– 4. клас, Университетско издателство, Шумен, 2017.
8. Наредба на МОН за приобщаващо образование, Обн. ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г.
9. *Славин, Р.* Педагогическа психология. Наука и изкуство, София, 2014.
10. Учебни програми за начален етап на обучение, <http://mnedu.government.bg/?go=page&pageId=1&subpageId=28>
11. http://teacher.bg/cs/blogs/kr_bozhinov/archive/2007/10/15/1824.aspx
12. http://www.capital.bg/specialni_izdaniia/obrazovanie/2017/05/05/
13. <http://sacp.government.bg/bg/za-deca/decata-v-informacionnoto-obshestvo/>